

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

ppor. rez. mgr Paweł Terebka - Polskie Towarzystwo Historyczne.

W imieniu swoim oraz stowarzyszenia Aktywni Razem w Chełmcu i Wójta Gminy Chełmiec Bernarda Stawiarskiego chciałbym zaprosić Państwa w dniu 29 lipca (niedziela) do Niskowej na piknik historyczno-militarny pod hasłem „Wojna w Niskowej 1945 r.” czyli przełamanie niemieckiej linii obrony OKH Stellung A2 w styczniu 1945 r. na linii Chełmca.

W programie pikniku zaplanowano dużą inscenizację historyczną nawiązującą do wydarzeń ze stycznia 1945 r. z użyciem niemieckiego półgąsienicowego transportera opancerzonego Sd.Kfz 251(*Schützenpanzerwagen*), historycznych wojskowych samochodów terenowych, motocykli, udziału około 50 rekonstruktorów historycznych i dużej ilości pirotechniki. Dla lepszego zobrazowania tła scenariusza przedmiotowej inscenizacji pragnę Państwu przybliżyć trochę podstawowych informacji na temat historii linii Stellung A2.

Linia Stellung A2 była jedną z wielu wybudowanych przez Niemców na terenie Polski linią obrony. Budowę rozpoczęto w lecie 1944r. i kontynuowano do stycznia 1945r., na niektórych odcinkach nie została jednak ukończona. Linia A dzieliła się dodatkowo na dwie linie A-1 i A-2 nazywane odpowiednio „Venus” i „Merkur”. Mnie z oczywistych względów bardziej interesuje linia „Merkur”, która miała przebieg w terenie: od ujścia Bzury poprzez rzekę Pilicę, Szreniawę, Rabę, Dunajec do Bochni, Nowego Sącza i dalej w kierunku południowym przez Karpaty.

Pierwsze prace fortyfikacyjne przy Stellung A2 rozpoczęto w lecie 1944r. W 1944r. w Starym Sączu, Nowym Sączu, Grybowie, Piwnicznej i Krynicy stacjonowały specjalne sztaby saperów, które kierowały i nadzorowały prace w terenie. Podstawową instrukcją budowy umocnień polowych w tym okresie była instrukcja Merkblatt 57/7 „*Bildheft Neuzeitlicher Stellungsbau*”

Zadanie „Piknik historyczno – militarny i utworzenie ścieżki edukacyjnej” jest współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” realizowane jest w ramach projektu grantowego „Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru LGD „Korona Sadecka”.”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Armia Czerwona poczyniła w tym okresie znaczne postępy i doszła do linii Sanu, następnie przygotowywała się do forsowania linii Wisły. Umocnienia na linii Wisły nie zostały jeszcze ukończone, a ponadto musiały zostać przerwane ze względu na prowadzenie na tych terenach walk. W związku z powyższym Dowództwo niemieckie zapoczątkowało nowy etap w koncepcji budowy linii fortyfikacyjnych. Linia Stellung A2 stanowiła element umocnień połowych budowanych z inicjatywy gen. Heinza Guderiana, mających powstrzymać Armię Czerwoną. Postanowiono umocnić całą strefę przyszłej bitwy aż do granic III Rzeszy. Strefa umocnień miała mieć głębokość kilkuset kilometrów i składać się z kilku pasów obrony, a ponadto miało nastąpić włączenie do niej miast-twierdz oraz miejscowości w których wykonano silne umocnienia fortyfikacyjne. Takie miejscowości nazywano punktami oporu „*Ortsstutzpunkte*”. Całość linii umocnień miało stanowić pozycje OKH (*Oberkommando des Heeres - niemieckie Naczelne Dowództwo Wojsk Lądowych*) Stellungen. Punkty oporu w mniejszych miejscowościach miały być zdolne do obrony w przypadku całkowitego okrążenia, blokując linie komunikacyjne, wiążąc znaczne siły nieprzyjaciela. Prace przy budowie zaczęły się w sierpniu 1944r. i prowadzono je na całej linii przez kilka miesięcy, pracami tymi kierował *generaloberst* (gen. płk.) Adolf Strauss, który to posiadał odpowiednie kompetencje z zakresu planowania i budowy fortyfikacji. Linia A2 została zaplanowana i umiejscowiona w odległości około 80-100km. od aktualnej linii frontu i biegła głównie wzdłuż dolin rzek.

Cała linia A2 na omawianym odcinku Sądeckizny, została wyposażona właśnie głównie w umocnienia stałe, przede wszystkim w schrony typu Ringstad 58c, Regelbau 668 i Regelbau 701, wzmocnione umocnieniami połowymi o konstrukcji drewniano-ziemnej. Niemcy budując przedmiotową linię obrony jako główną siłę roboczą wykorzystywali ludność cywilną, zmuszając ją przemocą do pracy. Do prac fortyfikacyjnych skierowano ogromną ilość osób, nałożono obowiązek pracy przymusowej dla ludności w wieku od 14 do 65lat. Pracownicy wykonujący prace fortyfikacyjne starali się wykonywać je jednak jak najgorzej, celowo też sabotowali roboty na ile to tylko było możliwe.

Zadanie „Piknik historyczno – militarny i utworzenie ścieżki edukacyjnej” jest współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” realizowane jest w ramach projektu grantowego „Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru LGD „Korona Sądecka”.”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

W budowie brała też udział duża ilość sztabów inżynierijno-fortyfikacyjnych, dowództw fortyfikacyjno-budowlanych Wehrmachtu oraz grupy operacyjne organizacji Todta. Niemieccy dowódcy zdawali sobie sprawę z tego, że linia A2 jest w zasadzie ostatnią tak dużą linią obrony u wrót ich ojczyzny i musi ona stanowić mocny, zwarty system fortyfikacyjny, trzeba będzie ją należało utrzymać za wszelką cenę, by rosyjski wróg nie był jej w stanie przełamać. Zakładano, że w odpowiednim czasie zostanie ona obsadzona odpowiednio dużą ilością żołnierzy, zaopatrzona w dostateczną ilość uzbrojenia i amunicji.

Po wybuchu Powstania Warszawskiego 1 sierpnia 1944r. Niemcy zwrócili szczególną uwagę na plany budowy linii A2 na terenie wokół Krakowa, by chronić miasto przed Armią Czerwoną. Posługiwali się w tym celu na szeroką skalę zakrojoną działalnością propagandową w społeczeństwie polskim mającą zachęcić Polaków do budowy umocnień, jako przeciwdziałanie zagrożeniu ze wschodu bolszewizmem. Linia A2 była trzecią rubieżą obrony w systemie tzw. „Wału Wschodniego”, składała się z wielu punktów oporu, systemu okopów, schronów drewniano-ziemnych, schronów żelbetowych biernych i bojowych, rowów łącznikowych, rowów przeciwczołgowych, punktów medycznych, pól minowych, zapór z drutu kolczastego. Linia A2 na Sąddecku biegła wzdłuż linii Dunajca, pomimo jednak dużego zaangażowania całej maszyny wojennej Niemiec oraz zmuszania polskiej ludności cywilnej do prac przy budowie fortyfikacji, linia Stellung A2 nie została w pełni ukończona, a w wielu obiektach nie zdążono zamontować wyposażenia, oraz co najważniejsze brakowało wojska do obsadzenia przedmiotowej linii, o czym wspominali w późniejszych zeznaniach i wspomnieniach Hans Frank oraz gen. Heinz Guderian. Kilkumiesięczny wysiłek generałów, inżynierów i żołnierzy wznoszących Stellung A2 okazał się bezcelowy. W czasie ofensywy styczniowej w 1945 r. siły radzieckie sforsowały te umocnienia w dwa dni, tylko na pewnych odcinkach walki trwały maksymalnie 3-4 dni, a w niektórych miejscach czerwonoarmiści sforsowali je z marszu, działania wojenne sprowadzały się do walk odwrotowych, opóźniających tylko marsz Armii Czerwonej na Berlin.

Zadanie „Piknik historyczno – militarny i utworzenie ścieżki edukacyjnej” jest współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” realizowane jest w ramach projektu grantowego „Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru LGD „Korona Sąddecka”.”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Duża część fortyfikacji nie oparła się próbie czasu. Aktualnie, rowy przeciwczołgowe, schrony obronne i okopy zostały zasypane, linia Stellung A2 powoli znika z krajobrazu, tylko nieliczne obiekty żelbetowe przypominają jeszcze o jej istnieniu. Na terenie gminy Chełmiec znajdują się obiekty typu Regelbau 668 w Niskowej, Regelbau 701 w Biczycach Dolnych i kilkanaście Ringstand 58c.

Schron bierny typu Regelbau 668 - Niskowa

Tego typu schron był schronem biernym, co oznacza, że przeznaczony był do ukrycia się żołnierzy, a nie przeznaczonym bezpośrednio do prowadzenia walki. Najczęściej był budowany w głównych punktach oporu tzw. „Stuzpunkt”, a zaprojektowany około 1942 r. Regelbau 668 był zaprojektowany na podstawie kwadratu o wymiarach 7,65 x 7,65 m. przy czym grubość ścian zewnętrznych i stropu wynosiła 1,5 m., a wysokość 4,4 m. Do budowy obiektu było potrzebne około 210-230 m³ betonu, 23 tony stali zbrojeniowej i dodatkowo około 3,7 tony stali do zbrojenia samego stropu. Schron był wyposażony w trzy pomieszczenia, na które to składało się wejście z przedsionkiem na skażoną odzież, śluza przeciwigazowa z gazoszczelnymi drzwiami, oraz izba żołnierska dla załogi. Podstawowa wersja była wyposażona w wentylator, zespół filtrów przeciwigazowych, zawór nadciśnieniowy, drzwi przeciwigazowe, piec typu „koza”, łózka piętrowe drewniane lub stalowe, lub składane przykręcone do ścian, drewniany stolik i krzesła, opcjonalnie oświetlenie elektryczne, lub lampy naftowe i karbidowe, świece, latarki, telefon forteczny wraz z łącznicą. Schron posiadał także wyjście ewakuacyjne, oraz wylot rury odprowadzającej spaliny z pieca, a także wysuwane anteny do radiostacji.

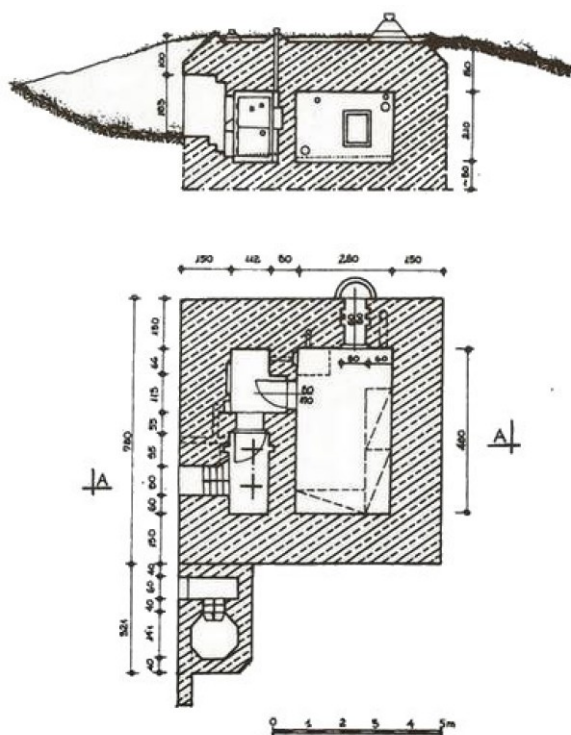
W czasie wojny budowano kilka wersji tego rodzaju schronu, które w zależności od zastosowania były przeznaczone do pomieszczenia sześciu lub dziewięciu żołnierzy. Istniały np. schrony wyposażone w peryskop, które służyły jako schrony dowodzenia, lub schrony amunicyjne,

Zadanie „Piknik historyczno – militarny i utworzenie ścieżki edukacyjnej” jest współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” realizowane jest w ramach projektu grantowego „Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru LGD „Korona Sąddecka”.”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

lub jako zbiorniki na wodę, lub jako pomieszczenia przeznaczone dla agregatu maszynowego. Zdarzały się też kompilacje, czyli połączenie schronu biernego Regelbau 668 z przylegającym do niego schronem bojowym typu Ringstand 58 c. Schrony R668 i R58c nie stanowiły jednak wspólnej bryły, lecz były od siebie oddzielone dylatacją. W takim przypadku istniała możliwość poza przeznaczeniem biernym również możliwość wykorzystania bojowego schronu, można było prowadzić obronę przeciwpiechotną i przeciwpancerną przy zastosowaniu różnych konfiguracji uzbrojenia. Pomiędzy obiektami przeprowadzona była linia komunikacyjna przez co można było skoordynować obronę na danym odcinku pomiędzy poszczególnymi obiektami.

Schron bierny Regelbau 701 w Biczycach Dolnych

Zadanie „Piknik historyczno – militarny i utworzenie ścieżki edukacyjnej” jest współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” realizowane jest w ramach projektu grantowego „Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru LGD „Korona Sadecka”.”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Tego typu schron był schronem biernym, co oznacza, że przeznaczony był do ukrycia armat przeciwpancernych lub przeciwlotniczych, czy haubic, a nie był przeznaczony bezpośrednio do prowadzenia walki. Schron, w różnych konfiguracjach przeznaczony był do przechowywania od 1 dużego do 4 małych dział, nie posiadał żadnych pomieszczeń pomocniczych.

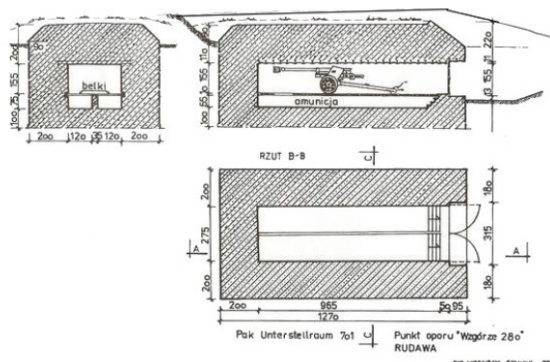
Najczęściej był budowany w głównych punktach oporu tzw. „Stuzpunkt”. Konstrukcja schronu była bardzo prosta, zbudowana na planie prostokąta o wym. 12,60 m. x 6,70 m. Do jego budowy zużywano około 250-310 m³ betonu w zależności od wersji obiektu. Grubość stropu i ścian bocznych wynosiła 2 m. Jediną funkcją tego obiektu było zabezpieczenie przed zniszczeniem ukrytego wewnątrz dużego działa, lub kilku mniejszych wraz z zapasem amunicji oraz ewentualne zapewnienie ukrycia dla jego załogi. Schron składał się z jednego pomieszczenia, które było zamykane dwudzielnymi drzwiami pancernymi lub drewnianymi. Schron wewnątrz był dzielony w poziomie na dwie części, miał montowany specjalny podest na wys. 0,6 m. nad posadzką. Podest był montowany z bali drewnianych umieszczanych w odpowiednio przygotowanych poziomych wnękach - prowadnicach znajdujących się na całej długości ścian bocznych schronu. Dzięki takiemu rozwiązaniu uzyskiwano miejsce na składowanie amunicji. Schron nie posiadał żadnego dodatkowego wyposażenia, a w jego najbliższej okolicy przeważnie budowano schron bierny dla załogi np. typu Regelbau 668, jednak oba obiekty były oddalone od siebie w pewnej odległości. Właśnie z takim modelowym przykładem mamy do czynienia jeśli chodzi o schrony zlokalizowane w Niskowej i Biczycach Dolnych.

Załoga schronu Regelbau 701 miała za zadanie wytoczyć z niego działą na uprzednio przygotowane odkryte stanowisko ogniowe, prowadzić ogień, a w razie konieczności ukryć działą w schronie w celu utrudnienia lokalizacji stanowiska.

Zadanie „Piknik historyczno – militarny i utworzenie ścieżki edukacyjnej” jest współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” realizowane jest w ramach projektu grantowego „Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru LGD „Korona Sąddecka”.”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Schron bojowy Ringstand 58c

Schron bojowy, zwany też potocznie „Tobrukiem” miał oznaczenie jako schron typu Bauform 201. Schron tego typu był najbardziej popularny i najczęściej stosowany i występujący na linii Stellung A2. Tego typu konstrukcja została po raz pierwszy użyta w Afryce, gdzie zastosowano ją podczas walk o obronę Tobruku, stąd powstała jego potoczna nazwa. Największą zaletą tego typu schronów były jego małe wymiary, wynoszące 3,70 m. x 2,35 m. x 2,75 m. Grubość ścian i stropu wahała się w zależności od wersji i wynosiła od 0,6 m. do 0,8 m. Do budowy tego typu obiektu było potrzebne około 11 m³ betonu i około 0,7 tony stali zbrojeniowej.

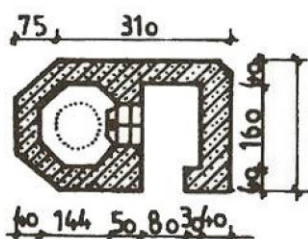
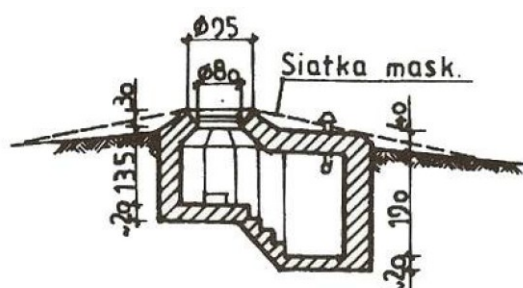
Schron ten miał kilka wersji, jednak w Polsce najbardziej rozpowszechniona jest jego wersja „c”. Schron ten składał się z dwóch pomieszczeń, znajdujących się na różnych poziomach, połączonych ze sobą schodami. Dolne pomieszczenie służyło do składowania amunicji, oraz było wyposażone w piec grzewczy, natomiast górne w zależności od wersji było przeznaczone do obsługi karabinu maszynowego typu MG 34 lub MG 42, lub do obsługi lekkiego granatnika, czy moździerza, były też wersje przystosowane pod wieże czołgowe, czy miotacze płomieni, lub urządzeń do komunikacji, łączności świetlnej.

Zadanie „Piknik historyczno – militarny i utworzenie ścieżki edukacyjnej” jest współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” realizowane jest w ramach projektu grantowego „Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru LGD „Korona Sadecka”.”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

W wersji przystosowanej dla karabinu maszynowego w wyższym pomieszczeniu w jego stropie był otwór o średnicy 0,8 m. a w nim zamontowana stalowa listwa, na której montowano specjalną obrotową ławetę wraz z karabinem maszynowym co umożliwiała prowadzenie ognia w zakresie ostrzału 360 stopni, bywało też wyposażenie w postaci lornetki nożycowej. Schron posiadał bardzo dobre właściwości obronne, cały był obsypany ziemią, lub po prostu wkopany w całości w ziemię, co powodowało, że ponad powierzchnię terenu nie wystawał żaden element, był bardzo dobrze zakamuflowany. Schron był obsługiwany przez załogę składającą się z dwóch żołnierzy, strzelca i amunicyjnego.

Ringstand 58 „Tobruk”

Zadanie „Piknik historyczno – militarny i utworzenie ścieżki edukacyjnej” jest współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” realizowane jest w ramach projektu grantowego „Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru LGD „Korona Sadecka”.”